

19.12.2025

EOAK/6726/2024, EOAK/6497/2023, EOAK/6725/2024, EOAK/6728/2024

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Susanna Wähä

SAAMELAISKÄRÄJIEN JA VAALILAUTAKUNNAN MENETTELY VAALIASIASSA SEKÄ POLIISIN MENETTELY ÄÄNESTYSPAIKALTA POISTAMISESSA

1 KANTELU

Kantelijat pyysivät tutkimaan saamelaiskäräjien ja vaalilautakunnan menettelyä saamelaiskäräjävaalien toimittamisessa.

Kantelijat ovat katsoneet joutuneensa rasistisen syrjinnän kohteeksi, kun korkeimman hallinto-oikeuden päätöksillä vaaliluetteloon merkittäväksi määrättyjä saamelaisia on jätetty vaaliluetteloon merkitsemättä lakiin perustumattomin perusteluin. Kantelijoiden äänestäminen vuoden 2023 ja osalla jo vuoden 2019, saamelaiskäräjävaaleissa on estynyt, koska saamelaiskäräjät ei ole noudattanut kantelijoiden valitusten johdosta tehtyjä, korkeimman hallinto-oikeuden antamia päätöksiä, joissa korkein hallinto-oikeus oli katsonut valittajilla olleen oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon.

Kantelun mukaan saamelaiskäräjien vaalilautakunta on menettelyt virheellisesti, kun ehdokasta koskevaa päätöstä, jolla vaalilautakunta oli jättänyt ehdokkaita pois saamelaiskäräjien vaalien ehdokasluettelosta, ei annettu yhden kantelijan valitsijayhdistykselle eikä vaaleissa ehdokkaana olleelle kantelijalle pyynnöstä.

Kanteluissa arvostellaan myös poliisin menettelyä saamelaiskäräjävaalien äänestyspaikalla ja kantelijoiden äänestämään pääsyä koskevan virka-apupyynnön käsittelyä poliisissa.

Lisäksi kantelussa on kysymys Yle Saamen Oddasat -uutislähetysten toimittajan ja toimituspäällikön vastuusta oikean tiedon levittämisestä.

Kantelun tutkinnan rajaus

Oikeusasiamiehen tehtävä ja toimivalta

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Perustuslain 3 §:n mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuinina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus.

Vaaliluetteloön ottaminen

Tuomioistuinten riippumattomuuden vuoksi oikeusasiamies ei vakiintuneen laillisuusvalvontakäytännön mukaan voi toimia säännönmukaista muutoksenhakua täydentävänä tai sitä korvaavana menettelyinä. Oikeusasiamies ei voi muuttaa tai kumota viranomaisten päätöksiä. Muutoksen saamiseksi on käytettävä lainmukaisia muutoksenhakukeinoja.

Kantelua ei oteta tutkittavaksi siltä osin kuin kantelijat arvostelevat sitä, ettei yksittäistä henkilöä ole otettu vaaliluetteloön, sillä asian arvioiminen kuuluu korkeimmalle hallinto-oikeudelle.

Yleisradion toiminta

Totean, että kantelussa viitatussa 29.9.2023 esitettyssä Oddasat-uutislähetyksessä on kerrottu Saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa vaaliluetteloön merkitsemättä jätetyn henkilön yrittäneen saada äänestää ja haastateltu kyseistä henkilöä. Toimittaja on kertonut, että vaalilautakunta ei ole halunnut antaa haastattelua aiheesta, mutta ”vaalilautakunta on linjannut, että korkein hallinto-oikeus ei voi antaa kenellekään pysyvää äänioikeutta saamelaiskäräjävaaleissa”.

Oikeusasiamiehen vakiintuneen laillisuusvalvontakäytännön mukaan Yle kuuluu oikeusasiamiehen toimivaltaan siltä osin kuin kyse on Yleisradiosta annetun lain (jäljempänä yleisradiolain) 7 §:ssä tarkoitetusta julkisen palvelun tehtävästä. Yleisradiolain 7 §:n 1 momentin mukaan yhtiön tehtävänä on muun muassa tuoda monipuolinen ja kattava julkisen palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto siihen liittyvine oheis- ja lisäpalveluineen jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin.

Edellä mainittuja ja muita julkisen palvelun sisältöpalveluja tulee tarjota yleisissä viestintäverkoissa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti. Sisältöpalvelujen pääpainon tulee olla liikkuvaa kuvaa tai ääntä sisältävissä julkaisuissa.

Ylen velvollisuutena on huolehtia siitä, että edellä mainitussa pykälässä säädetyt julkisen palvelun ohjelmatoiminnan mukaiset tehtävät tulevat suoritetuiksi. Yleisradio-ohjelmiston tuottamista on pidetty oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvana julkisena tehtävänä siltä osin kuin kysymys on yleisradiolaissa ohjelmiston sisällölle ja lähettämiselle asetettujen julkisen palvelun erityisvaatimusten täyttymisestä. Sen sijaan oikeusasiamiehen tehtäviin ei kuulu yksittäisen ohjelman sisällön tai toimittajan toiminnan arviointi.

Kantelija on kantelussaan ilmoittanut saattavansa asian Ylen ohjelmaneuvoston arvioitavaksi.

Kantelukirjelmässä esitetyt arvostelu Yle Saamen ja sen toimittajan toiminnasta on mahdollista saattaa journalistin ohjeiden noudattamista koskevana asiana Julkisen sanan neuvoston käsiteltäväksi kanteluasiana.

Asiaa ei näiltä osin oteta tutkittavaksi.

Syrjintä

Syrjintää koskevien kanteluperusteiden osalta totean seuraavan. Perustuslain 6 § sisältää yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjinnän kiellon. Sen mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Totean, että Lapin poliisilla on ollut tutkittavana useita epäiltyjä syrjinnän kieltoa ja virkavelvollisuuden rikkomista koskevia tutkintapyyntöjä saamelaiskäräjävaalien toimittamiseen liittyen. Lapin poliisi on tehnyt esitutinnan lopettamisesta ehdotuksen aluesyyttäjälle, jonka aluesyyttäjä on vahvistanut päätöksellään (ETR SY/2025/44891). Apulaisvaltakunnansyyttäjä on kanteluiden johdosta päättänyt 23.6.2025, että ei ota uudelleen ratkaistavaksi aluesyyttäjän päätöstä.

Vaikka syyttäjien ratkaisuihin ei ole ollut kysymys samasta henkilöpiiristä kuin nyt kysymyksessä olevissa kanteluissa, totean syyttäjien arvioineen ratkaisuihinsa rikosoikeudellisesta näkökulmasta vastaavia väitteitä, joita kantelijat ovat esittäneet. Vakiintuneen laillisuusvalvontakäytännön mukaan oikeusasiamies ei voi puuttua itsenäisten ja riippumattomien syyttäjien ratkaisutoimintaan, mikäli syyttäjät ovat toimineet lain heille antaman harkintavallan puitteissa.

Sen vuoksi en ota tutkittavakseni kysymystä, olisiko kantelijoiden kohdalla perusteita toisenlaiseen rikosoikeudelliseen arviointiin kuin niiden henkilöiden kohdalla, joita syyttäjien ratkaisut koskivat. Minulla ei myöskään ole aihetta katsoa syyttäjien ylittäneen tapausten arvioinnissa heille kuuluvan harkintavallan rajoja.

2 SELVITYS

Asiaa arvioidessani käytössäni ovat olleet seuraavat selvitykset ja lausunnot:

- Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan lausunto 24.11.2023,
- Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan pöytäkirja 16.11.2023 11/2023
- Saamelaiskäräjien selvitys 25.10.2024 apulaisoikeusasiamiehen lausuntopyyntöön ja aiemman lausunnon täydennyspyyntöön,
- Poliisihallituksen selvitys ja lausunto Lapin poliisilaitoksen menettelyä saamelaiskäräjävaalien toimittamista koskevassa asiassa 1.2.2024 (- - -)

- Poliisihallituksen selvityksen ja lausunnon täydennys saamelaiskäräjien vaaliluettelosta poistamista sekä poliisin menettelyä äänestyspaikalta poistamista koskevassa asiassa 20.5.2024 ID-24287216
- Oikeusministeriön päätös (VN/35227/2022-OM-2): Lupa henkilöstön palkkaukseen vaalilautakunnalle 2023
- Kansallisarkiston päätökset saamelaiskäräjien asiakirjojen ja tietoaineistojen pysyvää säilyttämistä koskien 13.3.2024 ja saamelaiskäräjien vaalilautakunnan asiakirjojen pysyvästä säilyttämisestä 6.8.2007
- Kantelijoiden vastineet 12.3.2024 ja 24.6.2024.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusasiamiehelle asian tutkimiseksi annettava selvitys ja siinä ilmenneet puutteet

Oikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyynnöt

Apulaisoikeusasiamies on selvitys- ja lausuntopyynnössään 12.10.2023 perustuslain 111 §:n 1 momentin perusteella pyytänyt, että saamelaiskäräjät toimittaa kantelun tutkimiseksi tarvittavan selvityksen kantelussa mainituilta tahoilta ja antaa lausunnon asiassa.

Selvityksessä ja lausunnossa pyydettiin kiinnittämään huomiota siihen, että vastataan kaikkiin kantelussa esitettyihin seikkoihin, selvitetään tapahtumien kulku menettelyä ohjaavien säännösten näkökulmasta esittämällä tapahtuneet päätöksentekomenettelyt, päätöksentekoa ohjanneet säännökset, päätöksentekoon osallistuneet ja heidän palvelus- tai toimeksiantosuhteensa saamelaiskäräjiin sekä muut kanteluasian selvittämisen kannalta olennaiset seikat.

Lausuntoon on pyydetty liittämään kanteluasiaa koskevat päätösasiakirjat ja muu asian tutkimisen kannalta olennainen asiakirja-aineisto.

Eduskunnan oikeusasiamiehen oikeudesta saada laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot säädetään perustuslain 111 §:n 1 momentissa. Säännöksen mukaan oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot.

Oikeusasiamiehen perustuslakiin perustuva oikeus saada kantelun tutkimiseksi tietoja viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta tarkoittaa, että viranomaisen tai muun valvottavan on lausuntoa ja selvitystä laatiessaan ja sitä antaessaan asianmukaisesti ja totuudenmukaisesti annettava kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitettävä kantelukirjoituksessa esitetty laillisuusvalvonnan piiriin kuuluva arvostelu huomioon ottaen, mihin sen menettely on kulloinkin perustunut.

Oikeusasiamiehelle annettavat selvitykset ovat oikeudellisesti merkityksellisiä kirjallisia todistuksia, koska ne muodostavat yleensä merkittävän osan, siitä näytöstä, jonka perusteella kantelun kohteen toimintaa arvioidaan ylimmän laillisuusvalvojan kirjallisessa kantelumenettelyssä.

Perustuslain 111 §:n mukaisen tietojensaantioikeuden on vakiintuneesti katsottu tarkoittavan sitä, että oikeusasiamiehen pyytämien selvitysten antaminen on virkatehtävä, jota koskevat yleiset virkavelvollisuudet. Tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen kuuluu, että annettavat selvitykset ovat paikkansapitäviä. Väärrien tietojen antaminen voi täyttää myös rikoslain 16 luvun 8 §:n 1 momentissa rangaistavaksi säädetyn väärän todistuksen antamisen viranomaiselle tunnusmerkistön ([EOAK/2809/2017](#)).

Vaalilautakunnan ja saamelaiskäräjien menettely

Saamelaiskäräjien vaalilautakunta on toimittanut 24.11.2023 lausunnon ja kantelun kohteena olleiden vaalivirkailijoiden selvitykset. Antamassaan lausunnossa vaalilautakunta on todennut laillisuusvalvojalle annettavasta selvityksestä mm. että ”kantelu sisältää juridisen pääargumenttinsa lisäksi poleemisia väitteitä ja poliittisia spekulatioita, joihin vaalilautakunta ei näe tarvetta ottaa kantaa vaan keskittyy pääväitteen käsittelyyn.”

Saamelaiskäräjiltä on pyydetty 23.8.2024 uutta lausuntoa ja 24.11.2023 annetun lausunnon täydennystä 4.10.2024 mennessä.

Saamelaiskäräjät on 29.8.2024 esittänyt oikeusasiamiehen kanslialle asiakirjapyyntönsä vaalilautakunnan antamasta lausunnosta todeten, että saamelaiskäräjillä ei ole pääsyä vaalilautakunnan arkistoon. Asiakirjapyyntönsä todettiin, että ”alkuperäinen lausunto on toimitettu saamelaiskäräjien vaalilautakunnan esittelijäsihteerin toimesta. Hänen ja muiden vaalilautakunnan toimiston työntekijöiden virkasuhteet ovat päättyneet uusittujen vaalien jälkeen. Tämä annettu lausunto, jota tulisi täydentää, on diarioitu sekä arkistoitu vaalilautakunnan arkistoon, joihin Saamelaiskäräjien hallinnon puolella ei ole pääsyä.”

Oikeusasiamiehen kanslian kirjaamosta on lähetetty pyydetty lausunto ja liitteet saamelaiskäräjille 29.8.2024. Oikeusasiamiehen kansliasta on 9.10.2024 tiedusteltu saamelaiskäräjiltä lausuntopyynnön määräpäivän (4.10.2024) jälkeen lausuntoa, sillä saamelaiskäräjät ei ollut pyytänyt määräajan pidennystä. Saamelaiskäräjien hallintojohtaja on vastannut tiedusteluun 11.10.2024 ja ilmoittanut saamelaiskäräjien palaavan asiaan mahdollisimman pian. Oikeusasiamiehen kansliasta on annettu lausuntopyynnölle uusi määräaika 18.10.2024.

Saamelaiskäräjät ei ole vastannut lausuntopyyntöön vielä toisenkaan määräajan jälkeen. Saamelaiskäräjät on vastannut oikeusasiamiehen kansliasta jätettyyn soittopyyntöön 23.10.2024 sähköpostitse, jolloin lakimiessihteeri on ilmoittanut täydentävän selvityksen olevan puheenjohtajan allekirjoitettavana. Lakimiessihteeri on toimittanut 25.10.2024 saamelaiskäräjien puheenjohtajan allekirjoittaman vastauksen lausuntopyyntöön.

Totean, että saamelaiskäräjät ei ole lausuntopyynnössä asetettujen määräaikojen kuluessa esittänyt estettä antaa lausuntoja määräajassa, eikä pyytännyt pidentämään määräaikaa.

Saamelaiskäräjien velvollisuutena on toimittaa laillisuusvalvojan pyytämä selvitys- ja lausunto asetetussa määräajassa. Totean saamelaiskäräjien viranhaltijoiden laiminlyöneen vastata laillisuusvalvojan lähettämiin lausuntopyyntöihin määräajassa.

Saamelaiskäräjien vaalilautakunta on antamassaan lausunnossa 24.11.2023 todennut, että ”Kantelu sisältää juridisen pääargumenttinsa lisäksi poleemisia väitteitä ja poliittisia spekulatioita, joihin vaalilautakunta ei näe tarvetta ottaa kantaa vaan keskittyy pääväitteen käsittelyyn.”

Saamelaiskäräjät on todennut 25.10.2024 antamassaan selvityksessä muun ohella seuraavaa.

”Saamelaiskäräjien vaalilautakunta on viimeksi toimitettujen vaalien jälkeen päättänyt työnsä, eikä vaalilautakunnalla siten ole enää henkilökuntaa Saamelaiskäräjien palveluksessa. Tästä syystä Saamelaiskäräjillä ei ole käsillä olevaa täydentävää selvitystä laatiessaan ollut mahdollista tarkistaa tapahtumissa osallisena olleilta henkilöiltä kaikkia tapahtumiin liittyviä yksityiskohtia. Toisaalta Saamelaiskäräjät katsoo, että konkreettinen tapahtumainkulku on jo Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan aiemmin toimittamassa vastauksessa kohtuullisen yksityiskohtaisesti kuvattuna, eikä Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan tästä syystä asioiden laajemmalle selvittelylle ole tarvetta ottaen huomioon apulaisoikeusasiamiehen selvityspyynnössään esittämien kysymysten sisältö.”

Kiinnitän vaalilautakunnan ja saamelaiskäräjien huomiota siihen, että lausunnonantajan tehtävänä ei ole arvioida kantelukirjelmässä esitettyjen kanteluperusteiden mielekkyyttä taikka arvioida, onko ylimmän laillisuusvalvojan selvitys- ja lausuntopyynnössä esitettyjä kysymyksiä tarpeen selvittää. Lausunnossa tulisi saadun selvityksen perusteella arvioida kantelussa arvostellun menettelyn lainmukaisuutta. Selvitys- ja lausuntopyyntöön vastaaminen on virkavelvollisuus.

Korostan, että julkisessa tehtävässä toimivan on myös kestettävä toimintaansa kohdistuvaa arvostelua ja vastattava tehtävän edellyttämällä asiallisuudella esitettyyn arvosteluun.

Totean, että ylimmän laillisuusvalvojan pyytämä selvitys on annettu puutteellisena, kun vaalilautakunta on vastannut vain osaan kantelussa esitetystä arvostelusta, vaikka selvitys- ja lausuntopyynnössä pyydettiin vastaamaan kaikkiin kantelussa esitettyihin seikkoihin. Lisäksi saamelaiskäräjät toimitti oikeusasiamiehelle vain täydentävän lausunnon, jonka antamisessa ei ole kuultu vaalilautakunnassa toimineita. Saamelaiskäräjät ei ole myöskään vastannut lainkaan lausuntopyyntöön saamelaiskäräjävaalien ehdokasasettelua koskevan päätöksen salaamisesta.

Totean, että korkein hallinto-oikeus on päätöksellään 23.10.2025 (2398/2025) ottanut kantaa saamelaiskäräjien ja hallituksen velvollisuuteen antaa vaaliluettelon tietoja poliisille ja kumonnut saamelaiskäräjien ja hallituksen päätökset, joilla rikosasian selvittämiseksi poliisilain 4 luvun 2 §:n 1 momentin tiedonsaantioikeuteen lukeutuvat päätökset oli jätetty antamatta.

Katson saamelaiskäräjien ja vaalilautakunnan toimineen vastoin perustuslaissa ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa asetettua velvoitetta antaa ylimmälle laillisuusvalvojalle tämän tarvitsemat tiedot ja siten haitanneen oikeusasiamiehen perustuslaissa säädetyn tehtävän toteuttamista.

Toimenpiteeni ilmenevät kootusti kohdista 4 ja 5.

3.2 Vaalilautakunnan asiakirjojen arkistointi ja saamelaiskäräjien pääsy asiakirjoihin

Selvitys- ja lausuntopyyntö

Selvitys- ja lausuntopyynnössä 12.10.2023 saamelaiskäräjiä on pyydetty selvittämään muun muassa päätöksentekoon osallistuneet ja heidän palvelus- tai toimeksiantosuhteensa saamelaiskäräjiin.

Selvitys

Saamelaiskäräjät on selvityksessään 25.10.2024 esittänyt, että ”saamelaiskäräjien vaalilautakunnalla on oma arkistonsa, diaarinsa ja budjettinsa, johon muulla saamelaiskäräjien organisaatiolla ei ole pääsyä. Vaalilautakunta on viimeksi järjestettyjen vaalien jälkeen päättänyt työnsä, eikä lautakunnalla ole tällä hetkellä henkilöstöä, joka voisi toimittaa Saamelaiskäräjien yleiselle toimistolle täsmälliset tiedot vaalilautakunnan mahdollisesti käyttämistä asiantuntijoista tai avustajista.”

Arviointini

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Hallinnon ja viranomaistoiminnan lakisidonnaisuutta tarkoittavaa säännöstä täsmentää perustuslain 118 §:n 1 momentti, jonka mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Hän on myös vastuussa sellaisesta monijäsenen toimielimen päätöksestä, jota hän on toimielimen jäsenenä kannattanut.

Perustuslain 118 §:n 2 momentin mukaan esittelijä on vastuussa siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty, jollei hän ole jättänyt päätökseen eriävää mielipidettään.

Saamelaiskäräjälain 37 a §:ssä on säännökset vaaliasiakirjojen säilyttämisestä. Ehdokasluettelo, äänestysliput ja äänestäneitä koskevalla merkinnällä varustettu vaaliluettelo ja muu vaaleissa käytetty aineisto säilytetään niin kuin siitä erikseen säädetään.

Saamelaiskäräjien vaaleissa noudatettavasta menettelystä annetun asetuksen 7 a §:n (10.1.2008/21) mukaan saamelaiskäräjien vaalien vaaliasiakirjat ja muu vaaleissa käytetty aineisto tulee säilyttää siten, että tietosuoja on varmistettu. Asiakirjojen säilyttämisestä pysyvästi säädetään arkistolain (831/1994) 8 §:ssä. Muut asiakirjat säilytetään, kunnes seuraavat vaalit on toimitettu, lupahakemukset ja niihin saadut vastaukset sekä määräyskirjat kuitenkin vaalilautakunnan päättämän määräajan.

Saamelaiskäräjät on arkistolain 1 §:n tarkoittama arkistonmuodostaja.

Arkistolain 7 §:n mukaan arkistotoimen tehtävänä on varmistaa asiakirjojen käytettävyys ja säilyminen, huolehtia asiakirjoihin liittyvästä tietopalvelusta, määrittellä asiakirjojen säilytysarvo ja hävittää tarpeeton aineisto. Arkistointia on hoidettava siten, että se tukee arkistonmuodostajan tehtävien suorittamista sekä yksityisten ja yhteisöjen oikeutta saada tietoja julkisista asiakirjoista, että yksityisten ja yhteisöjen oikeusturva samoin kuin tietosuoja on otettu asianmukaisesti huomioon ja että yksityisten ja yhteisöjen oikeusturvaan liittyvien asiakirjojen saatavuus on varmistettu sekä että asiakirjat palvelevat tutkimuksen tiedon lähteinä.

Arkistolain 8 §:n arkistonmuodostajan on määrättävä, miten sen arkistotoimen suunnittelu, vastuu ja käytännön hoito järjestetään. Arkistonmuodostajan on ylläpidettävä arkistonmuodostussuunnitelmaa (AMS), jossa määrätään tehtävien hoidon tuloksena syntyneiden asiakirjojen säilytysajoista- ja tavoista.

Saamelaiskäräjien työjärjestyksen 6 §:n 5 kohdan mukaan hallituksen tehtävänä on käräjien kokouksen alaisena vastata käräjien arkistotoimen järjestämisestä. Saamelaiskäräjien työjärjestyksen 23 §:n 1 kohdan mukaan hallintopäällikön tehtävänä on hallituksen alaisena johtaa saamelaiskäräjien arkistotointa. Lakimiessihteerin toimii työjärjestyksen 25 §:n mukaan hallintopäällikön sijaisena. Lisäksi tietosuojaselosteesta ilmenee, että lakimiessihteerin toimii myös tietosuojavastaavana.

Kansallisarkisto toimii viranomaisten asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen pysyvän säilyttämisen sekä arkistotoimen asiantuntijaviranomaisena, hoitaa arkistolaitokselle lainsäädännössä säädettyjä tehtäviä ja tässä ominaisuudessa päättää arkistonmuodostajan esityksen pohjalta, mitkä asiakirjoista ovat pysyvästi säilytettäviä eli arkistoitavia. Näin ollen saamelaiskäräjien toiminnasta, kuten myös saamelaiskäräjien vaalilautakunnan toiminnasta syntyvät asiakirjat on tullut arkistoida hyväksytyin arkistonmuodostamissuunnitelman mukaisesti ja siinä osoitetuiksi määräajoin.

Käytössäni olleiden tietojen mukaan saamelaiskäräjät on hyväksynyt 20.3.2023 Saamelaiskäräjien arkistonmuodostussuunnitelman ja seulontaesityksen Kansallisarkistolle toimitettavaksi vahvistamista varten. Kansallisarkisto on tehnyt päätöksen saamelaiskäräjien asiakirjojen ja tietoaineistojen pysyvästä säilyttämisestä 13.3.2024. Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan asiakirjojen pysyvästä säilyttämisestä Kansallisarkisto on tehnyt päätöksen 6.8.2007.

Saamelaiskäräjien puheenjohtaja on ollut saamelaiskäräjien jäsen ja 14.4.2023 käräjien kokouksen pöytäkirjan tarkastaja, kun hallituksen päätös arkistonmuodostamissuunnitelmasta on saatettu käräjien kokoukselle tiedoksi. Oikeusasiamiehelle annettavan selvityksen esiteltyt lakimiessihteerin puolestaan toimii hallintopäällikön sijaisena arkistotoimen johtajana ja tietosuojavastaavana.

Saamelaiskäräjät ei ole selvityksessään eikä lausunnossaan esittänyt perusteita sille, miksi se on katsonut, ettei sillä laillisuusvalvojan selvitys- ja lausuntopyyntöön vastaamiseksi olisi pääsyä myös vaalilautakunnan toiminnassa muodostuneisiin asiakirjoihin.

Totean, että arkistoitujakin asiakirjoja ja niitä koskevia pyyntöjä ohjaa laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999), jota sovelletaan saamelaiskäräjien hallintoon muiden yleislakien tavoin.

Katson, että saamelaiskäräjien hallitus on laiminlyönyt velvollisuutensa huolehtia siitä, että saamelaiskäräjien vaalilautakunnan arkistoon on pääsy muun muassa julkisuuslain noudattamiseksi silloinkin, kun vaalilautakunta on päättänyt työnsä eikä sillä enää ole henkilöstöä.

Edellä saamelaiskäräjien asiakirjojen arkistoinnista todettuun viitaten totean, että puheenjohtaja Näkkäljärven ja lakimiessihteeri Variksen on selvitystä antaessaan tullut olla tietoisia tietoisia asiakirjojen säilyttämistavasta ja asiakirjojen saatavuutta koskevista säännöksistä ottaen huomioon heidän tehtävänsä ja roolinsa saamelaiskäräjien toiminnassa.

Totean, että arkistoitujakin asiakirjoja ja niitä koskevia pyyntöjä ohjaa laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999), jota sovelletaan saamelaiskäräjien hallintoon muiden yleislakien tavoin.

Katson ensinnäkin, että saamelaiskäräjien hallitus on laiminlyönyt velvollisuutensa arkistonmuodostajana huolehtia työjärjestyksensä mukaisesti siitä, että saamelaiskäräjien vaalilautakunnan arkistoon on pääsy muun muassa julkisuuslain noudattamiseksi silloinkin, kun vaalilautakunta on päättänyt työnsä, eikä sillä enää ole henkilöstöä.

Saamelaiskäräjät ei edellä sanottu huomioon ottaen ole selvityksessään eikä lausunnossaan esittänyt asiaan vaikuttavia perusteita sille, miksi se on katsonut, ettei sillä laillisuusvalvojan selvitys- ja lausuntopyyntöön vastaamiseksi olisi pääsyä myös vaalilautakunnan toiminnassa muodostuneisiin asiakirjoihin.

Katson, että saamelaiskäräjät on laiminlyönyt arkistolaisissa säädetyt velvollisuudet, mikä on vaikuttanut tämän kantelun käsittelyyn ja kantelijoiden oikeuksiin pääsyyn. Saamelaiskäräjät on toiminut siten moitittavalla tavalla.

Perustuslain 118 §:n 2 momentin säännös rinnastaa esittelijän vastuun päätöksentekijän vastuuseen. Esittelijä on vastuussa siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty, jollei hän ole jättänyt päätökseen eriävää mielipidettään. Koska saamelaiskäräjien hallituksen esittelijänä tässä asiassa toiminut lakimiessihteeri ei ole jättänyt päätökseen eriävää mielipidettä, totean hänen olevan vastuussa saamelaiskäräjien moitittavasta toiminnasta.

Toimenpiteeni ilmenevät kootusti kohdasta 4.

3.3 Saamelaiskäräjien hallituksen ja vaalilautakunnan menettely vaaliluetteloontamiseksi

Kantelu

Kantelussa on pidetty lainvastaisena ja syrjivänä menettelynä saamelaiskäräjien vaalilautakunnan, lautakunnan jäsenten ja esittelijöiden menettelyä lainvastaisena ja syrjivänä, kun vaalilautakunta ei ole merkinnyt vaaliluetteloontamiseksi korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä vaaliluetteloontamiseksi määrättyjä saamelaisia.

Kantelussa on pidetty lainvastaisena ja mielivaltaisena saamelaiskäräjien vaalilautakunnan, vaalilautakunnan puheenjohtajan ja esittelijän menettelyä, kun nämä tahot ovat vastoin lakia ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä, jättäneet täytäntöönpanematta korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä edellisten vaalien jälkeen ja poistaneet vaaliluettelon merkittäväksi määrättyjä saamelaisia vaaliluettelosta 86 äänioikeutettua ja toisten kohdalla jättäneet heidät vaaliluettelon merkitsemättä.

Kantelun mukaan vaaliluettelosta poistetut saamelaiset harjoittavat perinteistä kulttuuriaan ja kannattavat mm. arvokasta kielityötä. Näin ollen kantelussa on katsottu vaaliluettelon ”etniseen puhdistukseen” olleen syynä saamelaiskäräjien enemmistön tarve säilyttää valta-asemansa ja saada päättää valtiolta tulevien taloudellisten resurssien jaosta (vuosittain lähes 10 milj.euroa). Kantelussa on perusteltu tätä käsitystä saamelaiskäräjien muun ohella vuoden 2019 vaalien jälkeisillä saamelaiskäräjien voimasuhteilla, joiden perusteella sallivasta saamelaisten määrittelystä [itseidentifikaatiota korostavasta] olisi voinut tulla enemmistö jo seuraavissa vaaleissa. Voimasuhteet vuoden 2019 vaalien jälkeen ensimmäisessä kokouksessa 28.2.2020 olivat 12–9. Tämä 9 jäsenen ryhmä ehdotti kokouksen alussa ryhmien välistä neuvottelua ja voimasuhteiden mukaista puheenjohtajiston, hallituksen ja muiden toimielinten paikkojen jakoa. Se ei kuitenkaan neuvottelujen jälkeen 12 jäsenen ryhmälle käynyt, vaan he halusivat jatkaa epädemokraattisen saamelaiskäräjälain turvin ja jakaa paikat itse enemmistönsä voimin.

Kantelussa on todettu, että äänestämisen seurauksena vähemmistö ei saanut yhtään paikkaa puheenjohtajistoon tai hallitukseen. Vaaleissa suurimman äänimäärän saanut vähemmistön edustaja oli mukana II varapuheenjohtajan vaalissa, jonka hän hävisi. Sittenkin vaalilautakunta poisti hänet lainvastaisesti vaaliluettelosta ja esti hänen asettumisensa ehdolle vuoden 2023 vaaleissa.

Selvitykset ja lausunnot

Vaalilautakunta on lausunnossaan 24.11.2023 todennut seuraavaa.

”Kantelijoiden pääväite on paikkansapitämätön. Vaalilautakunta ei ole poistanut kantelijoiden tarkoittamia henkilöitä vaaliluettelosta. Saamelaiskäräjälain (17.7.1995/974) 23 §:n mukaisesti vaalilautakunta laatii vaaliluettelon äänioikeutetuista edellisten vaalien vaaliluettelon ja väestötietojärjestelmän tietojen pohjalta. Saamelaiskäräjien vaalit toimeen pannaan samaisen lain 19 §:n mukaisesti joka neljäs vuosi ja jokaisia vaaleja varten laaditaan uusi vaaliluettelo 23 §:n mukaisesti. Tältä lainsäädännölliseltä pohjalta katsottuna väite ”vaaliluettelosta poistamisesta” on mahdoton.

Vuoden 2023 vaaliluettelo laatiessaan vaalilautakunnan on ollut otettava huomioon oikeustilassa vuoden 2019 vaaliluettelon laadinnan jälkeen tapahtuneet merkittävät muutokset.

Vuosina 2011–2021 korkein hallinto-oikeus (KHO) on ratkaissut suuren määrän eri vuosien saamelaiskäräjävaalien vaaliluetteloja koskeneita asioita, joista osa on kansainvälisellä tasolla (YK:n ihmisoikeuskomitea ja CERD-komitea) todettu Suomen kansainvälisiä ihmisoikeussopimusvelvoitteita loukkaaviksi. KHO on kuitenkin useissa vuoden 2019 saamelaiskäräjävaaleihin liittyvissä päätöksissään osoittanut muuttaneensa saamelaiskäräjälain 3 §:n (saamelaismääritelmä) tulkintaa siten, että Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet vastaisuudessa otettaisiin asianmukaisesti huomioon. Oikeustila on monissa tapauksissa merkittävästi muuttunut siitä, millaisena KHO sen näki yksittäistä päätöstä tehdessään.

Edellä mainitusta syystä vaalilautakunta ei ole voinut sisällyttää vuoden 2023 saamelaiskäräjävaalien vaaliluetteloon kaikkia sellaisia henkilöitä, joiden vaaliluetteloon merkinnän perusteena on KHO:n antamat ja jäljemmin muuttuneen oikeustilan piiriin asetuvat aiemmat ratkaisut.”

Muuttuneen oikeustilan osalta vaalilautakunta on viitannut korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuun KHO 2021:46.

Saamelaiskäräjät on antamassaan selvityksessä todennut vaaliluetteloa koskevien oikaisuvaatimusten käsittelystä muun muassa seuraavaa.

”Saamelaiskäräjien hallitus on omissa päätöksissään päätenyt siihen lopputulokseen, että ratkaisuiden lopputulosta ei ollut syytä muuttaa, ottaen huomioon saamelaisyhteisön tuen asiassa sekä kansainvälisen alkuperäiskansan oikeuden mukaan alkuperäiskansalle itselleen kuuluvan oikeuden päättää tapojensa ja perinteidensä mukaisesti omasta identiteetistään ja jäsenyydestään sekä toimielintensä rakenteista ja jäsenyydestään, sekä muu asiaan liittyvä kansainvälisen oikeuden sisältö, ja erityisesti edellä viitatu YK:n ihmisoikeus- ja CERD-komiteoiden ratkaisut.”

Saamelaiskäräjät toteaa lisäksi, että se näkee eri toimijoiden lainalaisuusperiaatteen noudattamisen hyvin moniulotteisena. Tätä näkemystään saamelaiskäräjät on perustellut muun muassa sillä, että korkein hallinto-oikeus päätyy usein erilaiseen lopputulokseen kuin saamelaisten omat toimielimet, erityisesti saamelaiskäräjien vaalilautakunta, eikä nyt viimeksi korkein hallinto-oikeus ole antamiensa ennakkopäätöstensä lopputuloksista ollut yksimielinen.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset

Vaalilautakunnan selvityksessä viitatussa päätöksessä KHO 2021:46, 23.04.2021 korkein hallinto-oikeus katsoi, että vaaliluetteloon merkitsemistä tai merkitsemättä jättämistä koskevan päätöksen on perustuttava saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:stä ilmeneviin objektiivisiin kriteereihin. Mikäli henkilö pitää itseään saamelaisena ja täyttää jonkin lain 3 §:n 1–3 kohdan edellytyksistä, hänet on pyynnöstä merkittävä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Pelkästään ryhmähyväksyntään vetoamalla ei voida perustella vaaliluetteloon merkitsemättä jättämistä, jos henkilö täyttää saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:n itseidentifikaatioedellytyksen ja jonkin saman pykälän 1–3 kohdissa asetetuista objektiivisista kriteereistä.

Korkein hallinto-oikeus totesi, että YK:n ihmisoikeuskomitea on katsonut, että korkein hallinto-oikeus on jättänyt useimmissa tapauksissa vaatimatta vähintään yhden saamelaiskäräjälain 3 §:n objektiivisen kriteerin täyttymistä ja soveltanut sen sijaan kokonaisharkintaa. YK:n ihmisoikeuskomitea on sen vuoksi katsonut, että korkeimman hallinto-oikeuden tulkinta ei ole perustunut kohtuullisiin ja objektiivisiin kriteereihin. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan YK:n ihmisoikeuskomitean vuonna 2019 antamista näkökannoista ilmenevä on otettava huomioon saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:n saamelaismääritelmän tulkinnassa.

Korkein hallinto-oikeus on 27.3.2024 eli vaalilautakunnan minulle antaman lausunnon jälkeen antamassaan päätöksessään KHO 2024:44 ottanut kantaa korkeimman hallinto-oikeuden antaman lainvoimaisen päätöksen sitovuuteen tilanteessa, jossa henkilö oli määrätty vaaliluetteloön merkittäväksi, mutta saamelaiskäräjien toimielimet katsoivat, ettei KHO:n päätös sitonut niitä.

Korkein hallinto-oikeus totesi päätöksessään, että vahvana lähtökohtana oli pidettävä sitä, että sen toimivaltaisena tuomioistuimena antama lainvoimainen ratkaisu, jonka mukaan henkilö täyttää voimassa olevan lain määritelmäsäännöksen mukaiset edellytykset, sitoo saamelaiskäräjien toimielimiä vaaliluetteloä koskevia päätöksiä tehtäessä.

Oikeustilan osalta KHO viittasi siihen, ettei saamelaisen määritelmäsäännöstä ollut muutettu. Kansainvälisten valvontaelinten ratkaisut oli keskeisiltä osiltaan otettu huomioon jo korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuissa, joilla saamelaiskäräjien hallituksen purkuhakemuksia oli hylätty. Oikeustilassa ei ollut tapahtunut sellaista muutosta, jonka johdosta korkeimman hallinto-oikeuden muutoksenhakijaa koskeva päätös ei olisi enää oikeudellisesti sitonut saamelaiskäräjien toimielimiä. Muutoksenhakija määrättiin otettavaksi saamelaiskäräjien vuoden 2023 vaaliluetteloön.

Korkein hallinto-oikeus totesi lisäksi, että ne henkilöön tai hänen taustaansa liittyvät objektiiviset seikat, joiden perusteella arvioidaan voimassa olevan saamelaiskäräjälain määritelmäsäännöksen mukaisia edellytyksiä, eivät ole ajan kuluessa muuttuvia. Tähän nähden päätöstä, jolla säännöksen mukaisten edellytysten on katsottu täytyvän, ei voida pitää vain kyseistä vaalikautta koskevana.

Vuoden 2023 saamelaiskäräjävaalien vaaliluetteloön merkitsemistä koskevassa asiassa 27.3.2024 antamassaan päätöksessään KHO:2024:45 korkein hallinto-oikeus totesi, että saamelaiskäräjien vaalilautakunta ei ollut ottanut muutoksenhakijaa saamelaiskäräjien vuoden 2023 vaaliluetteloön, vaikka korkein hallinto-oikeus oli aikaisemmassa vaaliluetteloön ottamista koskevassa päätöksessään katsonut, että hänen kohdallaan täyttyy saamelaiskäräjälain 3 §:n 3 kohdan mukainen objektiivinen kriteeri.

Korkein hallinto-oikeus totesi, että saamelaiskäräjien hallitus ei ollut voinut hylätä muutoksenhakijan vaaliluettelon merkitsemistä koskevaa oikaisuvaatimusta. Muutoksenhakija määrättiin otettavaksi saamelaiskäräjien vuoden 2023 vaaliluettelon.

Kolmannessa vuoden 2023 saamelaiskäräjävaaleja koskevassa ennakkopäätöksessään KHO:2024:46 27.3.2024, korkein hallinto-oikeus totesi, että vuoden 2023 vaalit oli toimitettu lainvastaisesti siitä syystä, että vaaliluettelosta oli jätetty pois 65 henkilöä, jotka olisi korkeimman hallinto-oikeuden päätösten mukaan tulleet siihen merkitä. Mainituilla henkilöillä ei ollut ollut mahdollisuutta osallistua ehdokasasetteluun eikä äänestää vaaleissa. Vaaliluettelon osalta kysymys oli vaalien toimittamiseen liittyvästä toimenpiteestä, joka on ollut lainvastainen. Lainvastaisuuden oli katsottava vaikuttaneen vaalien tulokseen eikä vaalien tulos ollut oikaistavissa.

Korkein hallinto-oikeus määräsi vuoden 2023 vaalit uusittaviksi ja antoi saamelaiskäräjälain 40 a §:n 1 momentin nojalla uusittavia vaaleja koskevat tarpeelliset määräykset.

Arviointini

Perustuslain 2 §:n 3 momentissa säädetään hallinnon lainalaisuusperiaatteesta. Sen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Vakiintunut oikeuskäytäntö kuuluu hallinnon oikeuslähteisiin. Erityisen merkityksellisinä voidaan tässä suhteessa pitää korkeimman hallinto-oikeuden antamia ratkaisuja. Korkeimman hallinto-oikeuden roolia prejudikaattituomioistuimena on viime vuosien lainmuutoksilla korostettu. Itsehallinnollisista asemastaan huolimatta saamelaiskäräjät on osa julkishallintoa ja siten hallinnon lainalaisuuden periaatteen mukaisesti velvollinen noudattamaan lakeja ja asetuksia sekä seuraamaan korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksiä lain sisältöä selventävinä ja täsmentävinä yleisinä oikeusohjeina sekä aktiivisesti omilla toimillaan myötävaikuttamaan yksittäistapauksissa annettujen tuomioistuinratkaisujen toimeenpanoon siten, että niissä tarkoitettu yksilölle annettu oikeussuoja toteutuu.

Olen aiemmin päätöksessäni EOAK/4063/2023 todennut vaalilautakunnan roolista muutoksenhakumenettelyssä, että korkeimman hallinto-oikeuden vaaliluettelon merkitsemistä koskevan oikeuskäytännön, saamelaiskäräjälain ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa koskevan lain mukaan on selvää, että vaalilautakunta ei toimi tuomioistuimena, vaan hallinnon sisäisenä oikaisuvaatimusmenettelystä vastaavana elimenä.

Oikaisuvaatimusten käsittely on hallintomenettelyä, jota ohjaavat hallintolain 7 a luvun yleiset säännökset oikaisuvaatimuksesta.

Korkein hallinto-oikeus puolestaan toimii kantelun kohteena olevassa asiassa valitusviranomaisena, joka vastaa hallintolainkäytöstä ja hallintoasiaa koskevan erimielisyyden ratkaisemisesta.

Korkein hallinto-oikeus on ylin hallintotuomioistuin, joka käyttää ylintä tuomiovaltaa hallintolainkäyttöasioissa. Korkeimman hallinto-oikeuden tehtävänä on antaa oikeusturvaa hallintoasioissa sekä muutoksenhakuja ratkaisemalla valvoa viranomaisten päätösten lainmukaisuutta. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuilla on keskeinen merkitys oikeusnormien soveltamisessa ja tulkinnassa. Tuomioistuinten oikeuskäytännöllä on siten tärkeä hallintoa ohjaava tehtävä.

Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin ratkaisukäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että yksilön oikeusturva edellyttää, että viranomaisen noudattaa hallintotuomioistuimen päätöstä ja että päätöksiä voidaan arvioida uudelleen vain muutoksenhaku- tai päätöksenpurkumenettelyssä. Viranomaisen on edellytetty huolehtivan päätöksen noudattamisesta ja täytäntöönpanosta oma-aloitteisesti ja ilman aiheetonta viivytystä.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset toimivat perusteena ratkaistaessa myöhemmin oikeuskysymykseltään samankaltaisia tapauksia. Ennakkopäätösinä julkaistaan päätökset, joilla on merkitystä lain soveltamiselle muissa samanlaisissa tapauksissa tai joilla on muutoin yleistä merkitystä.

Saamelaiskäräjälain vaalien tulosta koskeva oikaisuvaatimusta ja valitusta koskevan 40 §:n 3 ja 4 momenttien mukaan, jos vaalilautakunnan 1 momentissa tarkoitettu päätös tai toimenpide on ollut lainvastainen ja tämä on vaikuttanut vaalien tulokseen, vaalien tulosta on oikaistava ja valtioneuvoston tarvittaessa määrättävä saamelaiskäräjien jäsenet ja varajäsenet vaalien oikaistun tuloksen mukaisesti. Jos vaalien tulos ei ole oikaistavissa, vaalit on määrättävä uusittavaksi.

Korkein hallinto-oikeus on 27.3.2024 antamallaan päätöksellään todennut saamelaiskäräjien vaalilautakunnan ja saamelaiskäräjien menettelyn vaaliluettelon laadinnassa ja oikaisuvaatimuksien käsittelyssä olleen lainvastaista, ja määrännyt saamelaiskäräjälain 40 §:n perusteella vuoden 2023 vaalit uudelleen toimitettavaksi.

Minulla ei ole perusteita arvioida menettelyn lainmukaisuutta toisin kuin korkein hallinto-oikeus. Katson, että saamelaiskäräjien hallitus ja vaalilautakunta ovat menettelleet lainvastaisesti, kun ne eivät ole noudattaneet korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä vaaliluettelon laadinnassa.

Saamelaiskäräjillä ja saamelaiskäräjien vaalilautakunnalla on ollut velvollisuus noudattaa ylimpänä tuomioistuimena toimivan korkeimman hallinto-oikeuden lainvoimaisia ratkaisuja saamelaiskäräjälain 23, 23 a, 26, ja 26 a §:iä vaaliluetteloa laatiessaan ja vaaliluetteloon liittyviä oikaisuvaatimuksia käsitellessään.

Olen menettelyn moitittavuutta arvioidessani ottanut huomioon seuraavan.

Korkein hallinto-oikeus on YK:n ihmisoikeuskomitean vuonna 2019 esittämien näkökantojen jälkeen muuttanut saamelaiskäräjälain 3 §:n tulkintaa. Muuttuneen tulkinnan mukaan itseidentifikaation ohella jonkin saamelaiskäräjälain 3 §:ssä säädetyn objektiivisen kriteerin tulee täytyä, jotta henkilön voidaan katsoa olevan säännöksen tarkoittama saamelainen.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimien tulkintakäytännössä ei ole enää sellaisia eroja, joiden perusteella oikeustila oli aikaisemmin tulkinnanvarainen. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuista KHO 2021:45, KHO 2021:46 ja KHO 2021:48 ilmenevä oikeustila on yhdenmukainen sekä YK:n ihmisoikeuskomitean että rotusyrjintäkomitean Suomea koskevien ratkaisujen kanssa.

Kantelun vireille tullessa saamelaiskäräjälakia ei ollut muutettu eikä aikaisempia vaaleja koskevia päätöksiä ole purettu, vaikka niiden purkamista on useaan otteeseen haettu.

Saamelaiskäräjien vaalilautakunta oli vahvistanut vuoden 2023 saamelaiskäräjien vaalien tuloksen 4.10.2023. Saamelaiskäräjien hallitus oli käsitellyt oikaisuvaatimukset 20.11.2023. Korkein hallinto-oikeus antoi päätöksensä, joissa se katsoi, että vaaliluettelosta oli lainvastaisesti jätetty pois henkilöitä, jotka korkeimman hallinto-oikeuden määräyksestä olisi tullut siihen merkitä 27.3.2024.

Edellä toteamieni seikkojen perusteella vaikuttaa selvältä, ettei saamelaiskäräjien hallitukselle ja vaalilautakunnalle ole korkeimman hallinto-oikeuden antamien ratkaisujen sisällön suhteen jäänyt sellaista tulkinnanvaraa, joka olisi mahdollistanut nyt kysymyksessä olevien henkilöiden jättämisen pois vaaliluettelosta. Saamelaiskäräjien hallituksen ja vaalilautakunnan voidaan siten katsoa ylittäneen harkintavaltansa.

Saamelaiskäräjien hallituksen ja vaalilautakunnan toiminnan moitittavuutta vähentää kuitenkin se, että kyseisten toimielinten jäsenet ovat kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten suositusten ja mahdollisesti saamiensa neuvojen tai muiden seikkojen vuoksi mitä ilmeisemmin olleet vilpittömästi siinä käsityksessä, että he voivat virkavelvollisuuksiaan rikkomatta jättää noudattamatta niitä oikeusohjeita, joita korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuista ilmenee.

Korostan, että korkeimman hallinto-oikeuden päätökset velvoittavat viranomaisia. Olen kokonaisarviossani ottanut huomioon, että korkein hallinto-oikeus on 27.3.2024 saamelaiskäräjävaaleissa tekemällään päätöksellä todennut lainvastaisen menettelyn ja määrännyt vuoden 2023 saamelaiskäräjävaalit uusittavaksi. Pidän riittävänä, että annan saamelaiskäräjien hallitukselle ja vaalilautakunnalle huomautuksen.

Toimenpiteeni ilmenevät kootusti kohdasta 4 ja 5.

3.4 Poliisin menettely

3.4.1 Virka-avun antaminen

Kantelijat arvostelivat poliisin menettelyä virka-avun antamatta jättämisessä äänestämään pääsyä koskevassa asiassa sekä poliisin ja vaalilautakunnan menettelyä äänestyspaikalla, jolla kantelijoiden pääsy äänestämään evättiin.

Kantelijoista yksi oli tehnyt poliisille virka-apupyynnön koskevan hakemuksen. Hakemusta virka-avusta perusteltiin sillä, että kantelija ja noin 10 muuta henkilöä olivat aikeissa mennä äänestämään 29.9.2023 klo 13 saamelaiskäräjävaaleihin Saamelaiskulttuurikeskus Sajokseen korkeimman hallinto-oikeuden päätöksillä. Päätöksissä on todettu, että valittaja on merkittävä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Koska kantelijoilla ei ollut vaaliasiakirjoja, jotka äänestämiseen tarvitaan, kantelijat pyysivät poliisin virka-apua turvallisuuden turvaamiseen äänestyspaikalla ja kantelijat myös epäilivät, että saamelaiskäräjät voi yrittää estää heidän äänestämään pääsyn olemalla luovuttamatta äänestysasiakirjoja.

Lapin poliisilaitoksen komisario Risto Määttä oli päätöksellään 19.9.2023 tehnyt kielteisen virka-apupäätöksen. Päätöstä oli perusteltu sillä, että virka-apupyynnössä ei ollut tuotu esiin sellaisia seikkoja, joiden perusteella konkreettista uhkaa olisi nähtävillä. Päätöksessä oli katsottu, että yksityisen henkilön laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ei ollut nähtävissä estettä eikä näkymää myöskään ilmeisen oikeuden loukkaamisesta. Päätöksen mukaan ”yleisen kokemuksen ja poliisilla olevan tiedon perusteella Suomessa eri vaalien äänestyspaikoilla voidaan pitää vahvana olettamana sitä, että siellä toimitaan lain ja säännösten mukaisesti. Näin ollen normaalitilanteessa, siis ilman erityistä syytä, poliisilla ei ole tarvetta olla fyysisesti läsnä äänestyspaikalla.” Lisäksi päätöksessä on annettu ohjaus olla yhteydessä tarvittaessa hälytyskeskukseen ja todettu, että poliisi huomioi vaalipäivän operatiivisessa poliisitoiminnassa.

Poliisin antamasta virka-avusta säädetään poliisilain (872/2011) 9 luvun 1 §:ssä. Poliisi voi antaa virka-apua yksityiselle, jos se on välttämätöntä tämän laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ja oikeuden loukkaus on ilmeinen. Virka-avun antamisen edellytyksenä on lisäksi, että yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja oikeuksiin pääseminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä.

Päätöksen virka-avun antamisesta tekee päällystöön kuuluva poliisimies, jollei laissa toisin säädetä.

Poliisin tehtävistä on säädetty poliisilain 1 luvun 1 §:ssä. Lain 1 §:n 1 momentin mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Lapin poliisilaitoksen selvitys

Virka-apupyynnön ratkaissut komisario Määttä on selvityksessään todennut muun muassa, että perustelut kielteiseen virka-apupäätökseen käyvät ilmi itse päätöksestä. Lisäksi hän on todennut, että ”käsitykseni mukaan asiassa ei ollut edellytyksiä eikä tarvetta antaa virka-apua, koska poliisi ei ole toimivaltainen viranomaisena ratkaisemaan sitä kenellä on oikeus äänestää vaaleissa. Poliisilla ei ole myöskään toimivaltuutta määrätä, että jollakin henkilöllä tulee olla oikeus äänestää, jos henkilöä ei ole kirjattu vaaliluetteloon äänioikeutetuksi. Tällaisten asioiden ristiriitaisuudet ja erimielisyydet ratkaistaan muussa prosessissa, ei siis poliisin päätöksellä.”

Arviointini

Poliisi on liittänyt virka-apua koskevaan päätökseen valitusosoituksen. Virka-apua pyytäneellä kantelijalla on siten ollut mahdollisuus hakea kielteiseen päätökseen muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Koska oikeusasiamies ei toimi muutoksenhakua korvaavana viranomaisena, en tässä ota kantaa virka-apupäätöksen lopputulokseen.

Kanteluasian selvittämisessä esiin tulleiden seikkojen perusteella totean kuitenkin, että hallintolain 44 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella virka-apua koskevasta päätöksestä olisi tullut käydä selkeästi ilmi päätöksen kaikki perustelut. Kun Määtän selvityksen mukaan kielteisen virka-apupäätöksen perusteena on ollut se, ettei poliisi ole ollut toimivaltainen antamaan virka-apua äänestämään pääsyssä, olisi tämä tullut ilmetä päätöksestä.

Virka-apupyynnön tarkoittaman henkilökohtaisen turvallisuuden uhan osalta päätöksen perustelut on kirjattu mielestäni asianmukaisesti. Sen sijaan äänestämisen mahdollistamisen osalta on vasta selvityksessä tuotu esille ratkaisuun vaikuttaneita ilmeisen keskeisiä perusteita eli ettei poliisilla ole asiassa toimivaltaa. Nämä perustelut olisi tullut kirjata 19.9.2023 tehtyyn päätökseen. Lisäksi hallintolain 8 §:n 2 momentin mukaisesti poliisin olisi tullut opastaa kantelijat toimivaltaiseen viranomaiseen.

Toimenpiteeni ilmenevät kootusti kohdasta 4.

3.4.2 Häiriökäyttämistä koskeva tehtävä

Kantelu

Kantelijat ovat arvostelleet Lapin poliisin poliisipartion kantelijoille antamaa poistumiskäskyä vaalipaikalta ja sitä, että poliisi olisi perustanut toimintansa vaalilautakunnan ohjailemana asiassa sivullisena kuullun professorin käsitykseen äänestämismahdollisuuksista, sen sijaan, että toimintaohjeet olisivat tulleet poliisien esimiestaholta.

Selvitys ja lausunto

Lapin poliisilaitoksen vanhempi konstaapeli Sanna Kärkkäinen on selvityksessään 20.12.2023 todennut, että kun äänestämään pääsemättömien asia ja kanta oli selvitetty, partio siirtyi yläkerran vaalitoimistoon kuulemaan toisen osapuolen eli vaalitoimiston henkilökunnan kannan. Kärkkäinen pyysi virkailijaa selittämään lakiteknisesti asian perusteet, jotta partio ymmärtäisi molempien osapuolten näkemykset. Vaalivirkailija toi Kärkkäiselle puhelimen, jonka toisessa päässä oli ulkopuolinen oikeudellinen asiantuntija. Kärkkäinen kertoo saaneensa vaalivirkailijalta myös kopion saamelaiskäräjäläistä ja Saamelaiskäräjien tiedotteen äänestämisestä tämän vuoden vaaleissa. Scheinin kertoi saamelaiskäräjien näkökulmasta, miksi paikalla olleita saamelaisia ei päästetä äänestämään.

Lapin poliisilaitoksen vanhempi konstaapeli Kärkkäinen on täydentävässä selvityksessään todennut muun muassa, että poliisi ei kysy kaikkien ihmisten nimiä, joiden kanssa keskustelee isommilla tehtävillä, ainoastaan keskeisimmät henkilöt selvitetään. Samaisesta syystä vaalitoimiston käytävillä olevien ihmisten henkilöllisyyksiä ei myöskään selvitetty.

Lapin poliisilaitoksen lausunnon mukaan häiriötehtävillä poliisi pyrkii selvittämään kattavasti osapuolten näkemyksiä, jos häiriön syy ei ole ilmeinen. Ei voida mitenkään määritellä rajaa siihen, mitä selvitystä otetaan vastaan ja mitä ei. Kyseessä on aina tapauskohtainen harkinta. Poliisilain 1 luvun 6 §:n mukaan poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä yhdenvertaista kohtelua ja sovinnollisuutta edistäen, joten usein osapuolet voivat tuoda näkemyksiään ilmi varsin laaja-alaisesti. Kun lähtökohta on se, että poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta, niin tätä hoidetaan keskustelemalla. Poliisipartio on tuonut ilmi sen, ettei voi toimia vaalivirkailijana ja on hoitanut samaansa häiriötehtävää. Tähän on ottanut kantaa myös operatiivisen kenttätöiminnan esimiehenä toiminut Oulun johtokeskuksen yleisjohtaja. Tämän mukaisesti poliisipartio on ohjeistanut paikalla olleita henkilöitä siirtymään kauemmas.

Poliisihallitus on lausunnossaan 1.2.2024 todennut, että hätäkeskuksen poliisipartiolle antama tehtävä on luokiteltu tehtäväkoodilla 35 eli häiriökäyttäytymistä koskevaksi tehtäväksi. Asiassa saatujen selvitysten perusteella poliisipartio on ryhtynyt tehtäväpaikalla selvittämään asiaa

keskustellen sekä kantelijoiden että vaalitoimiston virkailijan kanssa. Virkailija on ottanut puhelimitse yhteyttä ulkopuoliseen henkilöön ja vanhempi konstaapeli on keskustellut hänen kanssaan kyseessä olevasta erimielisyydestä saamelaiskäräjälain kannalta. Tämän jälkeen poliisipartio on konsultoinut asiasta päällystää soittamalla tehtäväpaikalta päivystävälle komisariolle Oulu100:lle.

Selvityksessä on esitetty poliisin järjestelmästä ilmenevä seuraava kirjaus: Klo 13:49 (partio) 508 Kärkkäinen: Saamelaiskäräjillä 30 henkeä tullut vaatimaan, että pääsevät äänestämään käräjillä. Kyseiset henkilöt eivät löydy äänestyslistasta. Lain mukaan edellytys äänestykselle on, että nimi listasta löytyy. KHO neljän vuoden takainen päätös asiaan on olemassa, päätöksessä on otettu kantaa, että henkilöt pitää lisätä äänestäjiksi. Jostakin syystä näin ei ole tehty. Esitys, että mennään lain mukaisesti.

Toimenpidekirjaus: Poliisilla ei liene mahdollisuutta lain kirjaimesta poikkeamiseen. Jos nimet eivät ole listaan tulleet, ei ole poliisin asia selvittää tässä hetkessä mikä syy siihen on johtanut. Äänestämään pyrkivillä henkilöillä on ymmärtääkseni ollut mahdollisuus selvittää aiemmin oikeutensa äänestää ja vaikuttaa asiaan, jos äänestysoikeutta vastoin KHO:n päätöstä ei ole kirjattu listoihin.

Lapin poliisilaitoksen näkemyksen mukaan kantelun kohteena olevat poliisimiehet ovat todenneet, ettei kyseessä ole ollut yleistä järjestystä turvaava poliisitehtävä.

Arviointini

Totean, että saamelaiskäräjiltä hätäkeskukseen oli tehty ilmoitus häiriökäyttäymisestä Sajoksessa 29.9.2023, jossa saamelaiskäräjien vaalitoimisto sijaitsi. Hätäkeskusilmoitus koski Lapin poliisin ja poliisihallituksen antamien lausuntojen ja selvitysten perusteella Sajoksen ”aulaan ilmaantunutta suurehkoa joukkoa, joilla ei ollut äänestysoikeutta. Joukko aiheutti epävarmuutta ja turvattomuutta henkilökunnassa, ja he toivoivat poliisia paikalle.”

Pidän saadun Lapin poliisilaitoksen lausunnon perustella selvityttynä, että poliisipartio ei ole Sajoksessa antanut kantelijoille poistumiskäskyä, eikä myöskään pyytänyt kantelijoita poistumaan Sajoksesta, vaan ainoastaan siirtymään sivummalle Sajoksessa sijaitsevan liikehuoneiston edestä.

Saatujen selvitysten ja lausuntojen perusteella pidän selvitetynä myös sitä, että poliisipartio oli tehtävällä 29.9.2023 yhteydessä johtokeskuksen päivystävään komisarioon ja toimi tehtävällä päällystön kannan mukaisesti. Näiltä osin ei ole tullut ilmi menettelyä, joka antaisi minulle aihetta toimenpiteisiin.

Asiassa saadun selvityksen perusteella poliisipartio on keskustellut kantelijoiden ja vaalitoimiston virkailijoiden kanssa sekä vaalitoimiston virkailijan aloitteesta myös ulkopuolisen henkilön kanssa tilanteeseen liittyvistä oikeuskysymyksistä.

Kantelijoiden kannalta poliisin toimintaan on liittynyt odotuksia koskien virka-avun toteuttamista vaalipäivänä. Kielteisen virka-apupäätöksen saatuaan kantelija kertoo samana päivänä keskustelleensa komisario Määtän kanssa puhelimesta, jolloin kantelijan mukaan oli sovittu, että mikäli äänestyspapereita ei saataisi tai tulisi muita esteitä, niin tulisi soittaa 112 ja kertoa kahden komisarion nimet, jotka tietävät asiasta. Kantelijan soitettua hätäkeskuksen äänestämisen estyttyä poliisipartio onkin tullut häiriökäytöstehtävälle, eikä kantelijan odotusten mukaan virka-apua antamaan äänestysasiassa.

Kiinnitän huomiota siihen, että poliisimiehet eivät ole havainneet hätäkeskukseen tehdyn ilmoituksen mukaista häiriökäyttämistä Sajoksessa kantelijoiden tai muidenkaan henkilöiden aiheuttamana. Totean vaalilautakunnan ja Lapin poliisin antamien selvitysten perusteella, että vaalilautakunnan tekemä hätäkeskusilmoitus poliisille tulla turvaamaan yleistä järjestystä, on poliisin antaman selvityksen perusteella sinänsä ollut aiheeton.

Poliisipartio on kuitenkin paikalla ollessaan selvittänyt saamelaiskäräjävaaleihin liittyvää äänestysmahdollisuutta ja konsultoinut nimenomaisesti päällystä vaalien toimittamiseen puuttumisen osalta. Poliisihallituksen lausunnossa 20.5.2024 on todettu, että

” - -asia on ollut oikeudellisesti monimutkainen. Äänestysoikeuden turvaaminen on poliisitehtävänä erittäin harvinainen, eikä sitä koskevaa käytäntöä tai ohjeistusta ole syntynyt. Pohjimmiltaan asiassa on ollut kyse poliisin toimivaltuuksien rajoista sekä korkeimman hallinto-oikeuden päätösten toimeenpanosta.”

Ei ole mitenkään poikkeuksellista, että poliisin alkuperäisen tehtävän (tässä tapauksessa ilmoitettu häiriökäyttämisen) ohella paikan päälle saavuttua selvitettäväksi tulee myös muita kysymyksiä. Tässä tapauksessa poliisipartio oli saanut hätäkeskuksesta tiedon myös kantelijataholta tulleesta puhelusta äänestämään pääsyn estymisestä. Poliisipartiolla oli tiedossa, että virka-apupyyntöön ei ollut suostuttu 19.9.2023. Asiassa on kuitenkin ollut perusteltua, että poliisi on paikalla ollessaan selvittänyt sekä ilmoitettua häiriökäyttämistä että kantelijoiden vaatimusta päästä äänestämään.

Oikeusasiamiehen on toimivaltansa puitteissa mahdollista puuttua viranomaisten menettelyyn vain, jos käytettävissä oleva aineisto antaa siihen riittävät perusteet. Nyt asiassa ei ole ilmennyt perusteita sen tueksi, että voisin kyseenalaistaa asiassa virkavastuulla annetut selvitykset. Saatua selvitys huomioon ottaen katson, että poliisin toiminnassa ei tältä osin ole tullut ilmi toimenpiteitäni edellyttävää.

3.5 Vaalilautakunnan menettely ulkopuolisen asiantuntijan käytössä

Kantelu

Kantelussa on arvosteltu vaalilautakunnan menettelyä äänestämään tulleiden saamelaisten pyydettyä vaalilautakunnalta vaaliasiakirjoja. Äänestämään tulosta oli ilmoitettu etukäteen, mutta vaalitoimistosta kieltäydyttiin antamasta vaaliasiakirjoja.

Kantelijat ottivat virka-apupyynnön yhteydessä saadun neuvon mukaisesti yhteyttä poliisiin. Poliisi meni vaalilautakunnan toimistoon ja sieltä tultuaan ilmoitti puhuneensa puhelimesta ulkopuolisen henkilön kanssa. Poliisin selvitettyä puhelimitse saamaansa selvitystä, poliisipartio totesi, ettei äänestäminen onnistu. Kantelun mukaan poliisi totesi, että ”äänestämään tulleilla mukanaan oleva KHO:n tuomio on vain ohjaava ja että toisaalla laissa sanotaan, että äänioikeus on vaaliluetteloon merkityllä.” Kantelijoiden mukaan vaalilautakunnan toiminta on ulospäin näyttäytynyt siltä, että vaalilautakunnan toimistossa käytetty asiantuntija-apu on ollut osa vaalitoimiston toimintaa.

Selvitys

Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan lausunnon mukaan vaalilautakunnan esittelijäsihteeri Maria Valkeapää soitti hätäkeskukseen noin klo 12.45 vaalilautakunnan varapuheenjohtajan Kirsti Kustulan pyynnöstä ja pyysi poliisia saapumaan paikalle turvaamaan yleistä järjestystä, koska kantelija oli ilmoittanut koko väkijoukon saapuvan yhdellä kertaa vaalilautakunnan toimistoon äänestämään siitä huolimatta, että kantelijalle oli kerrottu, että vaaliasiakirjat voidaan antaa vain vuonna 2023 annetun KHO:n äänestysoikeutta koskevan päätöksen perusteella ja että vaalilautakunnan toimistossa ei voi äänestää vaan ainoastaan palauttaa äänestysasiakirjojen palautuskuoret. Toimitilan ovet ovat yleisen käytännön mukaan yleensä lukossa ja jokainen virkamies huolehtii omista vieraistaan. Äänestysasiakirjoja palauttamaan saapuneet henkilöt päästettiin yksitellen vaalilautakunnan toimitiloihin palauttamaan palautuskuoria.

Vaalilautakunnan toimistossa ei ollut äänestyspaikkaa, ainoastaan äänestysasiakirjojen/palautuskuorten palautuspiste.

Saamelaiskäräjät on selvityksessään todennut mm. seuraavaa.

”Saamelaiskäräjien vaalilautakunta toimi muusta saamelaiskäräjien organisaatiosta täysin itsenäisesti ja riippumattomasti. Saamelaiskäräjien vaalilautakunnalla on oma arkistonsa, diaarinsa ja budjettinsa, johon muulla saamelaiskäräjien organisaatiolla ei ole pääsyä. - - Vaalilautakunnan työntekijät eivät olleet onnistuneet kuvaamaan poliisille saamelaiskäräjälain asianomaisia [äänestämään pääsyä koskevia] pykälä ja niiden merkitystä riittävän selkeästi, jotta asia olisi selvinnyt poliisille, jolloin oli ehdotettu yhteydenottoa asian tuntevan juristin suuntaan.

Tässä yhteydessä oli kehoitettu soittamaan juristille, joten vaalilautakunnan työntekijä oli soittanut professorille ja pyytänyt tätä kertomaan poliisin edustajille saamelaiskäräjälain sisältämien asiaan liittyvien pykälien sisällöstä.”

Arviointini

Vaalilautakunnan tehtävät on määritelty saamelaiskäräjälain 4 luvussa.

Saamelaiskäräjälain 23 §:n mukaan vaaleissa äänioikeutetut merkitään vaaliluetteloon.

Saamelaiskäräjälain 26 d §:n 1 momentin mukaan henkilölle, joka ennen ääntenlaskennan aloittamista esittää vaalilautakunnalle tai vaalipäivänä vaalitoimikunnalle korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen äänioikeudestaan, varataan tilaisuus saada vaaliasiakirjat ja äänestää.

Saamelaiskäräjien vaalilautakunta on äänestämistä koskevassa tiedotteessaan 12.9.2023 todennut korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen perusteella äänestämisestä seuraavaa.

Saamelaiskäräjien vaalit toimitetaan 4.9. –2.10.2023. Näiden saamelaiskäräjien vaalien vaaliluettelossa oleville äänioikeutetuille on lähetetty vaaliasiakirjat postitse kirjattuna kirjelähetyksenä syyskuun 4. päivästä lukien. Henkilölle, joka ennen ääntenlaskennan aloittamista esittää vaalilautakunnalle korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen äänioikeudestaan vuoden 2023 vaalien vaaliluetteloa koskevan valituksen johdosta, varataan tilaisuus saada vaaliasiakirjat ja äänestää. Tuomioistuimen päätöksen perusteella äänestäessään henkilö on velvollinen luovuttamaan vaalilautakunnalle päätöksen tai sen oikeaksi todistetun jäljennöksen vaaliluetteloon asiasta tehtävää merkintää varten. Pyydämme asianomaisia henkilöitä olemaan yhteydessä vaalilautakunnan toimistoon, josta saa tarkemmat tiedot vaaliasiakirjojen saamisesta. Huomioithan! Vaaliauto ei ole äänestyspaikka - siellä ei voi äänestää eikä sieltä voi noutaa vaaliasiakirjoja. Vaaliautoon voi ainoastaan palauttaa vaaliasiakirjat.

Vaaleja koskevan tiedotteen mukaan tuomioistuimen päätöksen perusteella äänestäessään henkilö on velvollinen luovuttamaan vaalilautakunnalle päätöksen tai sen oikeaksi todistetun jäljennöksen vaaliluetteloon asiasta tehtävää merkintää varten. Näitä henkilöitä pyydettiin olemaan yhteydessä vaalilautakunnan toimistoon, josta saa tarkemmat tiedot vaaliasiakirjojen saamisesta. Kantelun mukaan äänestämään tulosta oli ilmoitettu etukäteen, mutta toimistosta oli kieltäydytty antamasta vaaliasiakirjoja.

Vaalilautakunnan lausunnon mukaan vaalilautakunnan toimistossa ei voinut äänestää, vaan ainoastaan palauttaa äänestysasiakirjojen palautuskuoret.

Totean ensiksi, että en ole tässä päätöksessäni arvioinut sitä, olisiko vaalitoimiston tullut antaa vaaliasiakirjat kantelijoille.

Totean, että Lapin poliisin asiassa antamasta selvityksestä käy ilmi, että vaalitoimiston virkailija on vastauksena pyyntöön esittää ne lakitekniset seikat, mistä äänestämään pääsyn epäamisessä on kysymys, tuonut poliisille puhelimen, jossa vaalilautakuntaan ja vaalitoimiston henkilöstöön kuulumaton ulkopuolinen asiantuntija on selvittänyt asiaa vaalitoimiston virkailijan puolesta.

Katson samoin kuin kantelijat, että saamani selvityksen perusteella tilanteessa on voinut syntyä vaikutelma siitä, että vaalilautakunnan toimiston käyttämä asiantuntija-apu on ollut osa vaalitoimiston toimintaa.

Vaalilautakunta on selvityksessään todennut, että esittelijäsihteeri Valkeapää soitti professori Martin Scheininille, joka oli lupautunut tarvittaessa selventämään asiaan liittyvää juridiikkaa mahdollisissa epäselvissä tilanteissa. Scheinin keskusteli puhelimitse paikalla olevien poliisien kanssa.

Saamani selvityksen perusteella totean, että ulkopuolista asiantuntijaa on käytetty vaalilautakunnan esittelijäsihteerin aloitteesta poliisin kanssa käydyn keskustelun aikana, kun poliisi on selvittänyt äänestysmahdollisuutta. Epäselväksi on jäänyt, missä roolissa ulkopuolinen asiantuntija on osallistunut tähän keskusteluun, mutta selvityksen perusteella asiantuntija-avusta oli sovittu etukäteen.

Totean, että oikeusministeriöltä saadun selvityksen mukaan vaalilautakunnalla on ollut palvelussuhteessa juridista asiantuntemusta vuoden 2023 saamelaiskäräjien vaalilautakunnan tehtäviin. Vaalilautakunta on lisäksi käyttänyt yksityistä asiantuntijaa oikeudellisena asiantuntijana ilman, että asiantuntija-avun antamisesta olisi laadittu sopimusta vaalilautakunnan tai saamelaiskäräjien toimesta. Käytössäni olevan selvityksen perusteella ei kuitenkaan ole ilmennyt perusteita sen tueksi, että ulkopuolinen asiantuntija olisi tässä arvioidun tapahtuman lisäksi muutoin osallistunut vaalilautakunnan tai vaalitoimiston toimintaan tai päätöksentekoon.

Saamelaiskäräjälaissa on säännökset vaalilautakunnan oikeudesta ottaa itselleen sihteeri, mutta muun henkilökunnan ottaminen edellyttää oikeusministeriön lupaa.

Oikeusasiamiehen on toimivaltansa puitteissa mahdollista puuttua viranomaisten menettelyyn vain, jos käytettävissä oleva aineisto antaa siihen riittävät perusteet. Saatua selvitys huomioon ottaen katson, että vaalitoimiston menettelyssä ei tältä osin ole tullut ilmi toimenpiteitäni edellyttävää.

Kiinnitän kuitenkin saamelaiskäräjien ja vaalilautakunnan huomiota vastaisen varalta siihen, että laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että perustuslaki ja hyvä hallintotapa edellyttävät, että viranomaisen tekee sopimukset asiantuntija-avusta kirjallisesti.

Kirjallinen sopimus varmistaa osaltaan osapuolten ja hallintosopimuksen kohteena välillisesti olevien tahojen oikeusturvaa. Myös julkisuusperiaate edellyttää välillisesti, että viranomaisella on kirjalliset asiakirjat sellaisista hallintosopimuksista, joilla julkinen hallintotehtävä on annettu yksityiselle.

Totean lisäksi, että oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on 17.12.2025 ja 19.12.2025 antanut ratkaisut asioissa EOAK/1421/2024, EOAK/4357/2024, EOAK1554/2024, joissa kaikissa on arvosteltu viranomaisten toimintaa tilanteissa, jossa ne ovat teettäneet tai aikoneet teettää virkatehtäviään yksityisillä lakimiehillä.

Totean vielä selkeyden vuoksi, että tässä päätöksessäni en ole myöskään arvioinut sitä, että vaalilautakunnan äänestämään pääsyä koskevan tiedotteen mukaan tilaisuus saada vaaliasiakirjat ja oikeus äänestää korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun perusteella oli rajattu koskemaan vuoden 2023 vaalien vaaliluetteloä koskevan valituksen johdosta annettuja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja. Saamelaiskäräjälain 26 d § ei kuitenkaan sisällä KHO:n päätöksiä koskevia ajallisia rajoituksia.

3.6 Vaalilautakunnan menettely päätöksen antamisessa

Kantelun mukaan valitsijayhdistykselle eikä ehdokkaalle annettu pyynnöstä ehdokasta koskevaa päätöstä, jolla vaalilautakunta on jättänyt ehdokkaan pois saamelaiskäräjien vaalien ehdokasluettelosta.

Saamelaiskäräjälain 27 a §:n 1 momentin mukaan vaalilautakunta laatii vaalikelpoisista ehdokkaista ehdokasluettelon viimeistään 21. päivänä ennen vaalitoimituksen aloittamista. Vaalilautakunta on ehdokasluettelon rekisterinpitäjä. Jokaisesta ehdokkaasta merkitään ehdokasluetteloön numero, nimi ja arvo, ammatti tai toimi enintään kahta ilmaisua käyttäen, sekä kotikunta. Ehdokkaan etunimen rinnalla tai sen sijasta voidaan käyttää ehdokkaan yleisesti tunnettua puhuttelunimeä tai etunimeä lyhennettynä. Ehdokasluettelo on julkaistava, lähetettävä vaaliasi miehille ja pidettävä vaalien ajan nähtävänä. Vaalilautakunnan 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta.

Saamelaiskäräjät ei ole lausunnossaan ottanut kantaa asiakirjojen antamiseen taikka salassapitoon muuten kuin toteamalla, ettei saamelaiskäräjillä ole pääsyä vaalilautakunnan arkistoon ja, että vaalilautakunta on päättänyt työnsä, eikä vaalilautakunnalla ole enää henkilökuntaa saamelaiskäräjien palveluksessa.

Totean, että saamelaiskäräjien lausuntopyyntöni vastaamisen laiminlyönti ei ole mahdollistanut ehdokasluetteloä koskevan päätöshasian tutkimista.

4 TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n perusteella annan saamelaiskäräjien hallitukselle ja vaalilautakunnalle sekä saamelaiskäräjien hallituksen esittelijänä toimineelle lakimiessihteerille huomautuksen kohdissa 3.1. ja 3.2. toteamistani perustuslain, eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain sekä arkistolain vastaisesta menettelystä selvityksen ja lausunnon antamisessa ylimmälle laillisuusvalvojalle.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n perusteella annan saamelaiskäräjien hallitukselle ja vaalilautakunnalle huomautuksen kohdassa 3.3 toteamistani lainvastaisesta menettelystä, kun ne eivät ole noudattaneet korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä vaaliluettelon laadinnassa.

Kiinnitän saamelaiskäräjien hallituksen vakavaa huomiota kohdassa 3.2 toteamaani velvollisuuteen huolehtia siitä, että saamelaiskäräjien vaalilautakunnan arkistoon on pääsy silloinkin, kun vaalilautakunta on päättänyt työnsä eikä sillä enää ole henkilöstöä.

Kiinnitän komisario Määtän huomiota kohdassa 3.4.1 toteamaani virka-apupäätösten asianmukaiseen perustelemiseen.

Kiinnitän kohdassa 3.5. esittämilläni perusteilla saamelaiskäräjien ja vaalilautakunnan huomiota vastaisen varalta siihen, että perustuslaki ja hyvä hallintotapa edellyttävät, että viranomainen tekee sopimukset asiantuntija-avusta ja sen käyttämisestä kirjallisesti. Kiinnitän huomiota myös siihen, ettei virkatehtäviä edellä tässä päätöksessä mainituissa oikeusasiamiehen ratkaisuisa todetuin tavoin tulisi teettää yksityisillä lakimiehillä.

5 ESITYS

Oikeusasiamieslain 11 §:n mukaan oikeusasiamies voi tehtävänsä hoitaessaan kiinnittää valtioneuvoston tai muun lainsäädännön valmistelusta vastaavan toimielimen huomiota säännöksissä tai määräyksissä havaitsemiinsa puutteisiin sekä tehdä esityksiä niiden kehittämiseksi ja puutteiden poistamiseksi.

Kanteluissa ja sen käsittelyyn liittyvissä selvityksissä on kysymys alkuperäiskansaan kuulumiseen ja siten äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen saamelaiskäräjävaaleissa liittyvistä ongelmista, jotka ovat jatkuneet useiden vaalikausien ajan. Saamelaiskäräjälain (974/1995) (L 414/2025) uudistuksen yksi keskeisin muutos oli tapahtuma-aikana voimassa olleeseen lakiin sisältyneen saamelaismääritelmän poistaminen laista.

Voimassa olevan saamelaiskärjälain mukaan vaaliluetteloon merkitseminen perustuu nyt yksinomaan kielelliseen kriteeriin. Metsä- ja inarinsaamelaisten keskuudessa äänioikeuden määrittely herätti huolta jo lainsäätämisvaiheessa, sillä osa heistä ei täytä uuden muutetun saamelaiskärjälain asettamia vaalikelpoisuuteen kuuluvia kielellisiä kriteerejä.

Kansainväliset sopimukset, kuten Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansoja koskeva yleissopimus nro 169 ja perustuslain 17 §:ssä saamelaisille alkuperäiskansana turvattu oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan edellyttävät valtiolta toimenpiteitä saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon, kotiseutuitsehallinnon, yhdenvertaisen kohtelun ja alkuperään perustuvan syrjinnän kiellon toteuttamiseksi. Esitän, että oikeusministeriö harkitsisi arvioinnin käynnistämistä siitä, millä tavoin metsä- ja inarinsaamelaisten asema ja oikeudet sekä heidän kulttuurinsa ja perinteensä turvaaminen voitaisiin toteuttaa.

Äänestysoikeuden turvaamisesta äänestyspaikalla poliisitehtävänä ei saamani selvityksen mukaan ole vakiintunutta käytäntöä tai ohjeistusta. Esitän, että oikeusministeriö harkitsisi, olisiko tarpeen arvioida, miten äänestys turvataan äänestyspaikalla.